

La regeneració de la política: dels partits als votants

Josep Baqués

Professor de Ciència Política. Universitat de Barcelona

Política» és una paraula bonica. O, si més no, hauria de ser-ho. Perquè fa referència a la polis, que és un espai de convivència i de debat. Però la percepció popular no sempre és aquesta. O fins i tot és la contrària. Els motius són molt diversos.

En bona mesura tenen a veure amb inèrcies històriques, moltes vegades ben fonamentades, que mostren una tendència a convertir la política en una font de nous problemes, o de confrontacions, o d'abusos de poder o en una ocasió per tal que alguns en treguin beneficis personals que van més enllà del seu sou. Per tant, els problemes de la política són molts i molt diversos. En aquest article, no els podem tocar pas tots. En canvi, ens podem centrar en aquells que tenen a veure amb l'actitud dels polítics. I potser, també, si més no una mica, amb la seva aptitud per dur a terme una tasca tan delicada. Perquè, probablement, si l'actitud i l'aptitud milloren, la percepció que els ciutadans tenen de la política també ho farà.

Dit amb altres paraules, quan parlem de regenerar la política, no podem oblidar que finalment parlem de persones, de valors, de conductes, començant per les raons per les quals hom decideix dedicar hores (i potser tota una vida) a la política. La política podria (o hauria de) tenir un vessant vocacional. Però sabem que pot acabar essent una forma (perfectament legítima) de guanyar-se la vida, al marge d'altres consideracions. Al cap i a la fi, cada cop hi ha més polítics professionals i més professionals de la política. És un fet. Què ens en diuen, de tot plegat, els clàssics de la ciència política?

Interessos individuals o voluntat de servei?

Un dels autors prominents de la segona meitat del segle XX, Anthony Downs, deia que el polític és un individu igual que la resta d'individus (ni pitjor, ni millor) i això vol dir que, abans de prendre la decisió de dedicar-s'hi, avalua (de forma més o menys acurada o intuïtiva, però sempre fent algun tipus de càlcul racional) quines opcions té a la vida, en funció dels seus estudis, de les seves habilitats, de la resta d'alternatives i del seu estatus actual.¹ Ser polític, en definitiva, li hauria de sortir a compte, pensant en l'intent de maximitzar renda, prestigi o, fins i tot, poder. Hem de notar que els motius de la decisió no serien, sempre seguint Downs, diferents als que guien la decisió de ser empresari, taxista, policia o professor d'universitat. Tot depèn del punt de partida i dels objectius (més

concrets) de cadascú a la vida. Però l'objectiu final sempre seria el mateix: maximitzar renda, prestigi i/o poder.

Si això és així, els polítics són egoistes, sí, però no ho són més que la resta de la gent (els crítics dels polítics hi estarien inclosos). I el que els interessa és tenir un bon sou, un bon estatus i una bona dosi de poder, per poder sentir-se satisfets. Molta gent s'hi podria veure retratada. Ara bé... ¿això és un problema a l'hora de fer una bona tasca un cop assoleixen responsabilitats de govern? No, diu Downs: miren de fer-ho bé. Per què? Doncs perquè el seu sou depèn del fet que tornin a ser escollits i, per aconseguir-ho, han de respondre davant els votants.

Deixem, però, l'explicació que ens ofereix Downs. I preguntem-nos... què és el que en realitat ens està plantejant? Molt fàcil: que el servei als ciutadans des de les institucions de la polis, és només un efecte colateral de l'egoisme individual. Una mena d'externalitat que, amb una mica de sort, serà positiva. D'alguna manera, el polític mira de satisfer els ciutadans per tal de satisfer el seu propi interès. Com si la polis fos un mercat; com si la política fos només el subproducte de l'interès personal; com si contribuir al benestar dels ciutadans no fos la finalitat de la política, sinó, amb prou feines, un mitjà per a l'obtenció d'altres coses, que només s'expliquen des de la perspectiva de l'individu.

Doncs bé, aquest és un problema important. Hi ha feines que, atesa la seva rellevància per al conjunt de la societat, requereixen quelcom més. Si el polític només té en el seu horitzó guanyar-se la vida, i només veu els ciutadans com el mitjà per poder-ho fer, pot deixar-se seduir per demandes inconsistents i perilloses per a la pau social. O, fins i tot, pot estimular-les (pot crear la seva pròpia demanda), si sospita que li poden fer guanyar vots, és a dir, diners, estatus i poder. Per altra banda, si hi ha pràctiques habituals d'ètica discutible, que no surten a la llum pública i/o que en certes dosis són tolerades per la societat (incloent-hi, probablement, petites corrupteles), aquest polític no deixarà de fer-les o les farà més que mai, ja que no són incompatibles amb els seus objectius. L'origen dels populismes acostuma a ser aquest. Però el fenomen és habitual en qualsevol societat democràtica.

És difícil saber quins i quants dels nostres polítics són guiats per aquesta forma d'entendre la política, entre altres coses perquè, si veuen a venir la pregunta, tractaran de negar que ells són així. Però no cal dir que si ens prenem seriosament això de la seva regeneració, la primera qüestió que s'ha d'abordar té a veure, no tant amb la conducta dels polítics en l'exercici de poder, sinó amb la seva premissa, és a dir, amb els motius de la seva aposta vital. ¿Hi ha –o no– una sincera vocació de servei al darrere? ¿És aquesta vocació –o no– la principal motivació de la seva tasca quotidiana?

Actitud i aptitud dels polítics

Tanmateix, la regeneració de la política inclou altres exigències per als polítics. La seva actitud és important. Però la seva aptitud també ho és. Només els polítics molt formats poden tenir criteri propi; capacitat per discutir amb altres polítics, o fins i tot amb els seus propis assessors. Capacitat per entendre les causes últimes dels problemes, així com tota la seva complexitat. I, en definitiva, capacitat per saber com orientar el bé comú. I per fer-ho amb criteri, no com ho faria un mer aficionat, més o menys ben (o mal) intencionat.

Podríem treballar amb un exemple, a tall de metàfora. Els metges es guanyen la vida. Per això salven vides, amb independència de quina sigui la ideologia de cada pacient i tenen un codi deontològic que els recorda, de tant en tant, una vocació sense la qual seria molt complicat exercir una funció tan important, però també tan exigent, com és la seva. Però no n'hi ha prou. Per tenir el respecte de tots, han de ser bons professionals. Han de poder fer coses que els altres no podem fer igual de bé. D'ací deriva el respecte que els tenim, que ho és a la persona, però també a la seva funció social. No creiem que per salvar vides n'hi hagi prou de tenir coneixements elementals, potser obtinguts a internet o, potser, mitjançant alguna lectura puntual i superficial sobre el tema.

Ara bé, qui es deixaria operar a cor obert per un carnisser? O per un veterinari? Alguna idea en deuen tenir, oi? Segur que sí. Saben on és cadascun dels òrgans i entenen, a grans trets, el funcionament del cos. És més del que saben alguns polítics sobre l'organisme social. Tot i això, ni

el carnisser ni el veterinari no inspiren gaire confiança, per fer segons què. Si més no, per deixar la nostra vida a les seves mans. Però, què succeeix amb els polítics? Deixaríem que governi la nostra societat algú poc o gens qualificat per fer-ho? Probablement sí. Sembla que la demagògia és especialment atractiva. Potser no donem a la política la importància que es mereix. Però, si és així, tampoc no tenim dret a queixar-nos-en. En canvi, si som conscients del que ens hi juguem, hauríem de ser coherents i, per tant, hauríem de ser igual de curosos que amb la nostra salut. Encara més. De fet, no només volem un metge, el que volem és un bon metge, que no posi en perill la nostra vida.

"Deixaríem que governi la nostra societat algú poc o gens qualificat per fer-ho? Probablement sí. Sembla que la demagògia és especialment atractiva. Potser no donem a la política la importància que es mereix».

Aquest és un punt important. La regeneració de la política, en clau populista, seria equivalent a tenir uns polítics receptius als desitjos del poble. Però... ¿això és una garantia de bona salut social? El polític i teòric britànic Edmund Burke va dir, en un discurs adreçat als seus votants potencials, que

«els vostres representants us deuen, no només el seu treball, sino també el seu judici, i us traeix, en lloc de servir-vos, si el sacrifica a la vostra opinió».² Sembla dur, però... ell va guanyar l'escó en disputa. Era a finals del segle XVIII. Avui potser no ho faria, amb aquest discurs. Per altra banda, probablement el que hem de fer és trobar un equilibri entre el que contenia de raonable el missatge de Burke (la negació del mandat imperatiu, en benefici del representatiu) i la tendència dels polítics a adular els seus votants.

Responsabilitat i participació dels ciutadans

De fet, però, el que hem vist fins ara és només una part del problema (i, a contrallum, de la solució), ja que la regeneració de la política també exigeix coses (esforços), als ciutadans. És l'altra cara de la mateixa moneda. També han d'estar a l'altura de les circumstàncies. S'ha d'estimular que puguin desenvolupar opinions fonamentades. Anys enrere, el polític i teòric francès Alexis de Tocqueville demanava que les administracions locals obrissin les portes a la gent del carrer, a fi que veiessin les coses que fan els seus representants, així com els funcionaris públics que estaven al seu servei. Però també perquè deixessin de pensar en ells mateixos i s'adonessin que hi ha qüestions que són cosa de tots.³ Es tractava, doncs, que fugissin de la seva visió interessada i a curt termini, que els feia oblidar que no estan sols al món; que hi ha altres ciutadans que demanen coses diferents, que tots hi tenen el mateix dret i que cal generar empatia i fonamentar les demandes adreçades als polítics.

«Aristòtil deia que qui es postula per ocupar un càrrec públic no és de confiança. En canvi, prefereix que els ciutadans siguin els que proposin gent menys ambiciosa per ocupar el càrrec».

Però, al cap i a la fi, la tècnica emprada no és el més important. El més important és el fons de la qüestió: és necessari que el ciutadà (que cada ciutadà) sigui conscient de la complexitat de la política, de la

necessitat de tenir en consideració les peticions dels altres i de la prudència que cal no oblidar per resoldre els assumptes col·lectius.

Finalment, també cal parlar del paper jugat pels partits polítics. Com a plataformes electorals, és fins i tot lògic que s'adaptin al model proposat per Downs (autor que, de fet, els integra en la seva explicació). Els partits serien, doncs, una mena d'empresa en la qual el producte que es promociona és un programa i en la qual els vots obtinguts a canvi d'aquella publicitat es bescanvien per ingressos. Per tant, tot encaixa.

Però altres autors com Panebianco,⁴ de manera més matisada, distingeixen entre dos grans tipus ideals de polítics, en funció de les raons per les quals entren en un partit com a militants: els «arribistes» i els «creients». Els primers connecten millor amb el model de Downs: el partit fa possible el seu accés a les llistes (no és fàcil ser-hi si primer no es forma part d'un partit) i, a partir d'aquí, als càrrecs públics, en funció dels vots

(Il·lustració: Smartboy10-iStock).

obtinguts. Els segons hi són, en canvi, per ideologia (per convicció), tot i que finalment també puguin assolir càrrecs públics. D'aquesta manera, eixamblem una mica el nostre horitzó conceptual.

Ara bé, la dinàmica pròpia dels partits no fomenta l'excel·lència. Sí, segurament, la fidelitat als líders del partit o almenys a un grup de polítics amb aspiracions versemblants a fer-se amb aquell lideratge. Això pot implicar, moltes vegades, l'adopció de postures o de discursos que van contra el sentit comú mentre que, altres vegades, també van contra la pròpia consciència. És difícil, doncs, mantenir un criteri propi. O, com a mínim, aquesta opció pot tenir un preu molt alt a efectes de la promoció interna.

Com a professor de ciència política en actiu, ho he viscut en segona persona. És a dir, en general, els estudiants més brillants no volen ingressar en un partit i, per tant, renuncien a estar en una bona posició per dedicar-se a la política. En canvi, altres estudiants dediquen hores i hores a fer carrera dins del partit que sigui, abandonant o –amb més freqüència– menystenint la seva formació. Per no parlar dels condicionants mentals que, d'aquesta manera, limiten en forma de prejudicis la seva recepció de plantejaments o teories alienes a la seva ideologia. Quan són aquestes aproximacions alternatives les que els permetrien (ampliant els seus horitzons mentals) adquirir els coneixements necessaris per fer bons diagnòstics dels problemes socials que estan cridats a resoldre, així com de les millors receptes per resoldre'ls.

De fet, a més, allò que es viu al voltant dels partits polítics genera altres dinàmiques, menys evidents, que també caldria re-pensar, donades les seves

implicacions. De nou, podem fer servir arguments d'autoritat. Per exemple, Aristòtil⁵ deia que qui es postula per ocupar un càrrec públic no és de confiança. En canvi, prefereix que els ciutadans siguin els que proposin gent menys ambiciosa per ocupar el càrrec. O, per exemple, Prat de la Riba deia que no se'n refiava gaire de les persones que entraven en política sense haver demostrat res, al llarg de la seva vida, abans de dedicar-se plenament al món de la polis.

Doncs bé, aquestes dues conductes objecte de crítica són promocionades per la dinàmica dels partits polítics, ja que acaben sent una pedrera de polítics professionals que creixen i maduren en aquell microclima i que es postulen contínuament per ocupar nous càrrecs (primer, dins del propi partit, i més endavant, en les institucions comunes de la polis). Es tracta de pautes de comportament molt estandarditzades, transversals a les diverses idees, i més espontànies del que hom podria arribar a pensar. En bona mesura, parlem de regles no escrites, com tampoc ho són les sancions en ocasions desplegades per reconduir la conducta dels que no accepten les regles bàsiques del joc en el si de cada partit.

Responsabilitat del partits polítics

En qualsevol cas –o precisament per això– els partits polítics haurien de ser actors importants en la regeneració de la democràcia. Per tant, podem estar davant el peix que es mossega la cua. L'única solució passa per prendre consciència del valor afegit que incorpora a l'organització la presència en el partit de polítics ben formats, amb una visió àmplia dels problemes socials i amb capacitat per sostenir debats ben fonamentats amb els representants d'altres opcions.

«La regeneració de la política passa per millorar la seva qualitat, tant en l'àmbit dels representants com en el dels representats, ciutadans tots, potencialment intercanviables».

Per exemple, quan es varen produir debats creuats entre joves universitaris del moviment del 15-M i joves polítics que formaven part de les pedreres (joventuts de cada partit, normalment) dels respectius partits de l'arc parlamentari, era freqüent detectar un biaix argumental favorable als nouvinguts ja que, al cap i a la fi, havien llegit una mica (tampoc gaire) mentre que els joves integrats en les estructures dels respectius partits amb prou feines sortien d'un discurs estereotipat, bàsic i ple de tòpics (això sí, cada cop més embolcallat en una retòrica tan poderosa com artificial).

Això vol dir que els partits podrien col·laborar en la millora de la qualitat democràtica fomentant la formació de les seves bases. De fet, l'aprofitament d'aquesta formació podria ser un criteri adequat per fomentar l'aparició de nous quadres dirigents, més enllà dels factors abans esmentats. Una altra qüestió, a vigilar, és que molta gent de partit malinterpreta aquest tipus de recomanacions i tendeix a llegir-la com una bona oportunitat per aprofundir

en la mera ideologització (massa vegades demagògica) de les seves bases. És un bon exemple de com i perquè no és tan fàcil incloure mesures terapèutiques en un cos les inèrcies del qual són difícils de combatre.

Com a reflexió final, compendi de les anteriors, però al mateix temps cim de les mateixes, val a dir que la regeneració de la política passa per millorar la seva qualitat, tant en l'àmbit dels representants com en el dels representats, ciutadans tots, potencialment intercanviables. Els dèficits en cada àmbit generen cercles viciosos en el conjunt de la societat. I cal empenyar la dinàmica en la direcció adequada.

També cal tenir present que alguns dels períodes més tristos per a la democràcia, amb la més absoluta negació de drets per a l'oposició política (començant per la negació del dret a la paraula i continuant per la negació del dret a la vida) han estat generats pels que pretenien ser els més demòcrates (pensem en roussonians com Robespierre). Per tant, treballar per l'interès general o, més aviat, pel bé comú, no sempre implica treballar en la direcció que marca la voluntat general. I encara menys adular-la o deïficar-la, fent-ne seguidisme. La regeneració de la política té com a línia vermella combatre la demagògia. Que els polítics facin un esforç per recuperar la *phronesis* aristotèlica⁶ pot ser de gran ajuda.

¹ DOWNS, Anthony (2001[1957]). «*Teoría económica de la acción política en una democracia*», dins de: Batlle, Albert (ed). *Diez textos básicos de ciencia política*. Barcelona, Ariel, pág. 95-96.

² BURKE, Edmund (1984[1774]). *Textos Políticos*. Fondo de Cultura Económica, México DF, pág. 312. El text citat pertany, en concret, al «*Discurso a los electores de Bristol*».

³ TOCQUEVILLE, Alexis de (1993[1835]). *La democracia en América*. Vol. I. Alianza Editorial, Madrid, pág. 258.

⁴ PANEBIANCO, Angelo (1990). *Modelos de partido*. Alianza editorial, Madrid, pág. 69.

⁵ ARISTÒTIL (1985[s. IV a JC]). *Política*. Orbis, Barcelona, pág. 101.

⁶ El sentit de *phronesis* és el de «la prudència», una virtut que el filòsof grec reclama a tots els ciutadans. Però que és especialment necessària per als que han de governar. En la seva obra s'oposa a la *hbris*, que al seu torn significa «manca de mesura». En llengua catalana la *phronesis* seria molt fàcil de traduir: és el seny. Mentre que la rauxa equival a la *hbris*. Vid. Aristòtil (1985[s. IV a JC]). *Política*. Orbis, Barcelona, pág. 129.